

Els parcs i les reserves reorganitzaran els paisatges i les cultures a la muntanya

Pere MONTSERRAT RECODER

Instituto Pirenaico de Ecología. Apartado 64. 22700 Jaca.

Paraules clau: Conservació, ensenyament rural, models paisatgístic-cultural, autogestió instintiva i cultural, desenvolupament espontani i turisme integrat. Pirineu Central i serralades pre-pirinenques.

ABSTRACT

The National Parks and Reserves will improve human culture and landscapes in European mountains.

Key words.— Land conservation, rural teaching, modelling cultural landscapes, instinctive and cultural management, integrated tourism and spontaneous development, Pyrenees.

The progress on land conservation near a National Park will include also our men, some people adapted by instinctive and cultural evolution to mountains and shepherding, improving diversity in a more nice landscape.

The neighbouring valleys and a suitable country town (the Organizer one) will be necessary to planning or Modelling more efficient agroecosystems for our European high mountains. Coevolution of grazing animals in a more diversified landscape and adapted men, will aid this modelling and the progress of a more scientific management.

RESUM

Els parcs nacionals i les reserves milloraran la cultura humana i els paisatges en les zones europees de muntanya.

El progrés en la conservació prop dels parcs també inclou els homes, les persones adaptades per instint i evolució cultural a la muntanya i al pasturatge, tot millorant la diversitat en un paisatge més joliu.

Les valls veïnes i un nucli urbà que faci d'organitzador són necessaris per planificar o modelar de manera més eficient els ecosistemes rurals a les zones d'alta muntanya europees. L'evolució conjunta d'animals de pastura i d'homes adaptats al medi en un paisatge diversificat contribuirà a aquest modelatge i al progrés d'una forma de gestió més científica.

El 1988 ja vaig parlar de les reserves i zonacions conservadores, amb llurs bandes concèntriques d'intervenció decreixent, fins al nucli central guardat sense l'acció de l'home o d'animals domèstics. Comentava la diversificació estructural, aquests contactes múltiples que faciliten el flux de la matèria amb energia utilitzable pel bioedatí, els éssers que fertilitzen i permeten mantenir tanles estructures

autogestionades. Els boscos i llurs comunitats permanents es conserven soles: ens convé conèixer-les bé i protegir-les per evitar la seva destrucció.

Aleshores deia que una bona gestió sempre serà conservadora. Així, per exemple, la ramaderia ancestral que industrialitzava les pastures pirinenques va respectar molts boscos i va fomentar unes tanques essencials per mantenir la fauna, tota la vida de la foresta. Es tracta, per tant, d'una diversificació d'accions, però que segueixen unes normes o pautes relacionades amb l'evolució serial, amb les etapes sindinàmiques, les quals condueixen vers el clima i només s'atureren, quan l'explotació natural (tant geològica com biològica) iguala el que s'ha produït: es, per tant, un equilibri dinàmic i si el coneixem bé podrem dirigir-lo.

L'home va aprendre aviat l'ús conservador dels seus diners i dels prats amb les pastures, i va evitar a més a més la destrucció del bosc allunyat de pobles i bordes; els seus animals esbrossadors van fomentar aquelles magnífiques tanques que ara minven i perden la seva funció protectora.

Fa poques setmanes, en les III Jornades sobre Ecologia Terrestre (Leó, 16-20 set.) hi exposava el concepte de cultura rural que ara es va perdent i destacava la seva gran importància per gestionar els recursos de muntanya. L'emigració massiva recent amb l'envelliment accelerat, la manca d'iniciatives i el desànim en augment són uns factors negatius que simbolitzen la lenta mort de les nostres muntanyes. Convé reaccionar a temps i no és tot perdut si ara aconseguim canalitzar la «gestió de gestions», la tasca educativa amb modelització del paisatge que així farà créixer la seva exemplaritat.

Així, doncs, si pretenem conservar les plantes i els animals en el seu paisatge, també hem d'apujar aquesta vida rural juntament amb els nostres Parcs i Reserves; així, el ramader-pastor preparat per a la seva gestió serà un «guarda d'allò seu», de les seves pastures i reserves pròximes. Ara paga la pena revisar aquests aspectes tan relacionats amb la zona d'influència del Parc, amb la conservació activa, la més noble que puguem imaginar.

I. CAL MANTENIR L'HOME AMB LA SEVA CIRCUMSTÀNCIA

La humanitat evoluciona, les seves comunitats rurals ho van fer aviat tot integrant-se dins el paisatge que s'humanitza sectorialment; el ramader de muntanya traslladava els seus animals, els quals buidaven les florestes creant-hi les freixenedes tan típiques del Pirineu central catalano-aragonès amb els seus equivalents des de Portugal i l'Escorial fins a Finlàndia.

Existeix un progrés ecològic, l'home utilitza la seva «pecúnia» i amb els animals modela el paisatge, augmenta els contactes entre bosc i pastura, entre coberta llenyosa i herbàcia, el més lent i estable junt a les estructures vegetals tendres amb renovació ràpida després del pasturatge. L'ús savi del ramat, a més del bestiar de feina, van crear el pasturatge i les estructures llenyoses que l'envoiten. Les mossegades més el transport de fertilitat amb trepitjament i altres accions resulten essencials per mantenir viu un paisatge ben estructurat, joliu i progressista.

L'home de ciutat, l'endropit al seu despatx i amb unes vivències rurals sesgades, adulterades per la propaganda turística no pot copsar «aquestes menuderies», aquests detalls que formen l'entrellat essencial del paisatge viu, el que ha d'envoltar els nostres parcs i reserves.

En les escoles universitàries, els indrets preparats per a l'«educació» de científics i tècnics, predomina un ambient ciutadà que deforma la realitat vital de les nostres muntanyes; d'elles surten els homes que poden prendre decisions, actuar sense entrebancs i sense comprendre la transcendència destructora de gairebé totes les seves accions.

Per tant, és urgent completar l'obra educadora, fomentar la modelització paisatgística amb els ramats i el seu gestor natural, incentivar al ramader que encara té cura dels acaraments del ramat i preparar així unes escoles amb educació activa, d'idees vives i encarnades en cada paisatge, quelcom que els esperoni o que motiví les seves actuacions com a gestors als pobles de la seva «circumstància», la qual cosa els protegeix i els encoratja.

Fugim de l'ambient trencat de l'incomplet, i potenciem tot allò que pugui

VII. CONCLUSIONS

Es van crear els pares per «conservar» mostres espectaculars de naturalesa i presentar-les al visitant amb tota la seva vitalitat, sense desfetes per l'explotació de fustes ni llenyes. Ara, la seva missió conservadora ha d'ampliar-se i comprendre a més les comunitats permanents, aquestes que responen a l'actuació de l'home i els seus animals, més l'explotació abiòtica per allaus i desprendiments, però mostrades ordenadament, amb uns criteris ajustats als que han imperat a la muntanya fins als nostres dies.

Els animals gregaris i l'home, que posteriorment els va domesticar, van crear pastures i van diversificar unes tanques acollidores que també aïllen la massa forestal a conservar. No mantindrem «amb naturalitat»

tantes estructures sense sostenir l'agent de sempre, l'home «preparat culturalment» i a més fisiològicament o genèticament per a la vida dura com a «pastor gerent» de tanta bellesa i riquesa.

A més del Parc i les reserves coordinades, cal crear aviat les valls típiques amb la vila organitzadora i el poble-borda, més les bordes experimentals i les escoles de pastors ben distribuïdes, preparades per completar l'educació infantil cada dissabte i a l'estiu.

Una noble tasca i estusiasmadora per als qui coneixem bé el Pirineu i desitgem oferir a la nostra Europa una serralada diversificada, culta i progressista, però que encara conserva tot allò adquirit per la Humanitat amb l'esforç de tantes generacions i, que un cop reformat es presenta pera l'admiració dels visitants que ajudaran a mantenir-lo.

REFERÈNCIES

- (1980) Base ecològica de las culturas rurales. I. *congr. Esp. de Antropología. Actas I*: 217-230. Barcelona.
- (1983) Las áreas de montaña y su gestión integral. Ejemplos de uso comunal en el Pirineo y Norte de España. *Jornadas Montes Comunales*: 119-124. Oviedo.
- (1986) Los céspedes naturales, un modelo de gestión ecológica. *Jornadas sobre Bases ecológicas per la gestió ambiental*: 39-32. Montesquieu-Barcelona.
- (1987) Ecología y culturas del ambiente vasco. II.º *Congr. Mundial Vasco. Biología ambiental*, 1: 19-31. Bilbao.
- (1988) Reservas integrales y su proyección en los Parques Nacionales. *La Investigación al Parc Nacional d'Aigüestortes i Estany de Sant Maurici*: 169-173. Lleida.
- (1990) The systems of grassland management in Spain. *Managed Grasslands in Ecosystems of the World 17A*: 37-70 (A. Breymeredit). Amsterdam, Oxford, New York, Tokyo.
- (1991a) Nuestro Guara mítico y aleccionador. *Cuad. Altoaragoneses. Diario del Altoaragón*, 9 junio 1991.
- (1991b) La gestión ecológico-cultural en el paisaje. *Ponencia en III Jornadas de Ecol. Terrestre. Fac. Biología. Universidad de León* (septiembre).

Els gitanos, en una gran part del Pirineu, fabricaven cistelles durant els seus desplaçaments per la ribera dels rius. Aquesta cultura de nòmades realitzava unes activitats que potser proporcionen encara artesania aptes per interessar al turista estival. Al mateix temps es podria integrar una cultura molt original que no tolera fàcilment el nostre sedentarisme.

Totes les artesanies, amb l'aprofitament de plantes medicinals, l'elaboració de licors, ruscs, i en especial carn salada i fumada dels èquids que milloren pastores, més l'explotació de fustes especials al prat (clrerers, pomers, perers, serveres, boix, blades, etc.) es podrien investigar per crear altres tantes activitats rendibles de tipus cultural.

VI. ECOLOGIA PAISATGÍSTICA

Cal considerar tots els aspectes relacionats amb la gestió en comunitats de muntanya, però ben integrats dins el sistema, amb les seves reaccions que responen a les accions anteriors; no hi ha res independent, i cal investigar les connexions, la diversitat organitzada que funciona en conjunts inimaginables, que no podríem predir, sinó és per experimentar-los en funcionament conjuntat.

L'home de la muntanya va actuar especialitzant-se com els seus animals gregaris -ovelles i vaques-, «utilitzant en comú» les pastures i «privatitzant» l'explotació de prats o horts. Ha viscut d'aquesta manera i així ha de continuar, però amb la comoditat actual més la immensa satisfacció de viure en plena natura, d'acord amb les lleis naturals i les de la seva consciència.

Vam tenir uns models eficaços que han regit fins als nostres dies, però la desorganització accelerada que pateixen, fa més urgent la seva recuperació ràpida per reactivació racional i d'acord amb lleis ecològiques, les naturals que tants ciutadans han oblidat i haurien de recuperar. Per exemple: els reciclatges de fertilitat, gesdetc, la reactivació accelerada de cada procés, mantenir eficaçment tanta diversitat, tenir bona cura del que paga la pena i deixar

el treball dur per a l'animal que pot realitzar-lo, més tantes coses com hem esmentat i ens fan creure en la viabilitat d'una vida civilitzada al Pirineu, juntament amb les reserves que necessiten bon veïnatge per al pasturatge en el moment precís, el qual manté una diversitat funcional ben organitzada.

L'ecologia terrestre exigeix, per tant, models per experimentar i mesurar processos, gradients en el paisatge; a més podem plantejar experiments aïllats per a una finalitat concreta, però es molt urgent modelar les valls i els ports amb la vida organitzadora i els pobles-borda tan prometedors. Abandonem molts pobles inviables i la seva praderia es perd per negligències que van en augment.

És urgent crear inquietud generalitzada, la preocupació per crear una muntanya viva. Fomentar la seva diversitat ecològica tan necessària per mantenir una «vida estable i progressista»; el veïnatge del Parc i altres reserves relacionades poden afavorir aquesta evolució tan necessària.

En efecte, aquesta inquietud, la política conservadora -la inquietud de tants homes i comunitats rurals-, ha de ser promuguda en parels com el d'Aiguestortes-Sant Maurici; ara hem de forçar l'evolució de la nostra consciència conservadora i potenciar-la amb el plantejament de tants experiments i models com els proposats.

No és difícil propagar la inquietud i mostrar als visitants del Parc els efectes de distints usos ecològics, el resultat de la gestió amb empremta paisatgística en la reticulació estructural observable juntament amb aquests gradients d'explotació, entre un ús normal agropecuari i el forestal, que conserva millor l'estructura llenyosa.

D'aquesta manera, passaríem de la gestió conservadora dominant a la més normal a la muntanya, i amb possibilitat de comparar les accions de la seva fauna espontània amb la d'uns ramats controlats, radicats en valls contigües i amb ambients similars als del Parc. Són molts els aspectes a comentar i n'hi ha prou per ara amb els esmentats. Les conclusions, les decisions que podríem prendre, van disperses al llarg de l'exposició i resumides en aquest capítol, però també cal destacar el que és més fonamental.

informar, encoratjar o influir en la vida de l'home que hi va néixer i fa vida a la muntanya on hi ha de viure de la seva «pecúnia», tal com feren els seus pares i que ara ell pot fer millorant molt, disminuint el seu esforç en fer que treballin els seus animals.

Noble conservació ambiental que completa molt bé la inicial de quan es van crear els parcs nacionals, els que havien d'evitar la pèrdua d'uns boscos nobles, però també altres de les comunitats intervingudes desde sempre, les quals ara esdevenen embullats banalitzats per manca de l'ús tradicional; els animals i l'home que en «coneix el maneig» resulten essencials.

II. LA DIVERSIFICACIÓ D'OPORTUNITATS

Es parla molt de diversitat en la seva concepció més simple, la d'uns indicadors calculats i profusament utilitzats en ecologia. No n'hi ha prou amb la diversificació en l'espai, sinó que convé diversificar també les oportunitats que es presenten al llarg de l'any, amb els canvis estacionals. Una diversificació estructural augmenta les oportunitats del pasturatge reduint els trajectes per completar la dieta diària; no és cap altre el sentit de la praderia amb les seves tanques i trossos de prat, ni el dels acaraments segons les estacions, fins arribar a la transterminància o les transhumàncies llargues.

Mantenir diversificat cada sistema, perquè augmentin les oportunitats d'un pasturatge eficaç, serà fonamental en els ambients que desitgem mantenir actius, perfectes en llurs limitacions, amb els seus animals i homes consumint però sense destruir, treballant units per construir-hi un paisatge harmoniós, joliu i productiu, on a més puguem viure bé i puguem estudiar els efectes de la intensificació explotadora.

Ja tornem al paisatge reticulat i a les zones o bandes concèntriques instal·lats envoltant unes reserves integrals; em refereixo a una plasmació de la intensitat explotadora, al fet de poder observar en l'espai l'efecte d'unes tals realitzades per l'home, però també les falçades del porc

senglar i en especial els efectes de la brostejada. L'estassada realitzada per uns animals especialitzats és una aportació de fertilitzant; així alliberarem la fertilitat retinguda en matolls i arbres, perquè es recicli més ràpidament el pasturatge.

Teòricament, la major productivitat a partir d'uns elements químics retinguts a la fitomassa forestal s'aconseguiria multiplicant el contacte estructural: allò més llenyós, lent i conservador juntament amb la massa herbàcia amb poca estructura, però gran dinamicitat. La pastura és la part més manejable del paisatge. El mastegament-remugament augmenta els contactes entre bacteries i fitomassa digestible, accelera la circulació tròfica i pot mantenir molta biomassa animal sobre poca fitomassa, però més activa, una pastura tendra i renovada diverses vegades cada any. Les bacteries amb el seu desenvolupament exponencial i poca estabilitat exigeixen un suport, ja sia la panxa o el còlon.

L'orina i les dejeccions en general acceleren la descomposició, la humificació de les restes, totes aquestes deixalles vegetals que d'una altra manera quedarien inactives durant molt de temps. A més a més, una infinitat d'insectes digereixen els cagallons amb la qual cosa aviat s'incorpora més fertilitat química per a la nova fitomassa digestible. El progrés ecològic es fa per acceleració dels reciclatges i diversificant unes estructures preparades per sostenir les bacteries actives i alhora exigents vers el suport, vers la membrana que els ha de donar suport.

El cuc de terra s'activa amb el pasturatge, amb dejeccions apropiades per a criar bacteries; però aquesta bacteriotròfia pròpia dels sistemes biològics més dinàmics exigeix uns suports, les membranes que oxigenen el seu metabolisme tan elevat. L'intestí del cuc cria bacteries, les oxigena amb un pigment molt semblant a la nostra hemoglobina i a més estructura un sòl grumós, amb uns agregats estables que corresponen a allò que el cuc ha excretat.

La vida edàfica exigeix per tant uns estímuls i diversificacions que corresponen a les produïdes pels fitòfags (xucadors, defoliadors, brostejadors, els que pasturen, etc.); l'ecosistema complet és molt ric i cada part o subsistema depèn de les altres. El conjunt paisatgístic va evolucionar

augmentant els contactes i amb una mútua dependència; només ens falta conèixer les variacions possibles de l'ambient geofísic - en cada vessant amb climes diversos - i ajustar els contactes, les especialitzacions de sempre que «encara podrien millorar-se». L'home, amb la seva maquinària, fa nosa a la muntanya, trenca els contactes útils i desencadena uns processos adaptatius que les reiterades intervencions no deixen mai completar. El Parc, aquest concepte legal de Reserva, hauria de contribuir a fomentar el respecte vers un dinamisme natural, amb una intervenció mínima i molt localitzada de la maquinària especialitzada; ja més pesant, refús de les autopistes, no hauria d'escalar la forest, els sistemes feréstecs que només necessiten les màquines biològiques, uns éssers acceleradors del reciclatge, els que activen al bioedafó i minimitzen les erosions.

III. ELS PARCS COM A MUSEUS DE VIDA FERÉSTEGA

Potser això de museu és poc adequat, però expressa bé l'aspecte conservador d'unes estructures en plena funció, fins i tot en procés de perfeccionament, d'una especialització progressiva, tot mostrant als visitants i en especial als ecòlegs, una infinitat de processos que ja no és fàcil observar en els sistemes similars més intervinguts, els explotats per a fusta o amb un bestiar de renda.

En parlar de les zonacions -de les bandes intervingudes que n'envolten d'altres més protegides, les conservades amb el seu dinamisme natural, aquestes que es conserven només gràcies a l'instint dels seus components-, vam dir que així aconseguiríem unes estructures variades i funcionals, amb activitat reparadora de la intervenció en unes o bé mantenidores en el nucli protegit per l'esmentada zonació.

El nostre Parc té ja molts estudis faunístics i botànics, coneixem les seves

fitocenosis i el dinamisme successional amb la localització cartogràfica detallada. No és difícil assenyalar ara els ecosistemes forestals que convé preservar i envoltar-los d'unes bandes quasi intervingudes per forçar la seva evolució serial i fomentar les freixenedes, els prats de freixes i les tanques adequades. Podem intensificar la diversificació i ens convé actuar intel·ligentment, amb rapidesa i eficàcia.

A més d'una fauna poc aparent -els consumidors minúsculs i altres trituradors en el sòl- tenim animals que pasturen i brostegen en estat salvatge, l'acció dels quals podria interferir o més aviat suplir la dels animals domèstics, uns ramats que convé controlar molt bé dins el parc i la seva zona d'influència. Serà necessari activar els estudis relacionats amb la competència entre els lsards, les aus, les marmotes i altres fitòfags salvatges amb els ramats, en especial dels cavalls, vaques, ovelles i cabres. Urgeix completar el pasturatge anual per consumir les pastures seques que dificulten els rebrotos primaverals; els èquids ben manejats són essencials per a aquest pasturatge final o el precoç; a les forests properes al Parc, en valls adequades, convé deixar algunes eugues tot l'hivern netejant els refusos de la pastura.

És obvi que ha de continuar el pasturatge tradicional, però amb un control rigorós per veure si hem d'augmentar o disminuir la càrrega en moments precisos de l'any. Qualsevol canvi en l'ús altera la dinamicitat i afecta la seva conservació funcional, la del sistema tal i com ha persistit durant segles o que podria evolucionar malament, amb un alt perill d'incendis i altres calamitats previsibles.

Acomodant les accions controlables -les d'uns ramats perifèrics coneguts amb els de la caça i la fauna normal- serà possible dirigir l'evolució paisatgística conservadora tant fora com dins el recinte del Parc; tanmateix, ara cal centrar l'interès en aquesta zona perifèrica i altres més allunyades que podrien rebre la influència -directa o indirecta- del nostre Parc; amb altres reserves coordinades en l'espai pirinenc.

per explotar a fons els seus prats, la praderia que s'abandona i que encara convé utilitzar en el futur. La borda és com «la fàbrica del ramader», no habitada normalment, però que per a treballs excepcionals exigeix unes cures i estades curtes.

Interessen els prats amb borda experimental, més la preparació del fem preparat amb guix, calç o adob mineral i molta palla per a la cria de cucs del país, les del femer; és un progrés que repercutirà molt en l'economia, en la «productivitat de tots els capitals» implicats, perquè activa els reciclatges i, a més, crea l'estructura edàfica, amb els adobs retinguts a la biomassa de cuc que s'enterra.

Els regs progressaran també augmentant la seva freqüència, però disminuint la quantitat d'aigua que s'aplicarà escalfada a la primavera i per refrescar al crepuscle dels dies calorosos.

A la sega convé haver regat fomentant el rebrot i evitant a més un escalfament edàfic excessiu. El reg tradicional per infiltració, per aigua freàtica, té moltes possibilitats i la recerca ho demostrarà aviat si posem en marxa els models proposats. Les mànegues o, millor encara, el «dren» apte per «injectar» aigua i adobs minerals, pot escalfar el sòl en finalitzar el fred hivernal; són tècniques aplicables al model que cal tenir aviat per crear molta riquesa amb gran rapidesa i naturalitat.

La fenificació ràpida, si és possible durant els dies assenyalats per la previsió meteorològica, per a aquesta investigació que sembla tan necessària permetrà empacar un fenc que ha de fermentar encara lleugerament quan se'l cura sota un plàstic a peu del prat. Una compressió posterior aprofitarà millor la capacitat de la palla en una borda construïda per a diverses generacions.

La investigació coordinada, integrada i amb l'ajuda de molts experts motivats per la gestió global -de totes les possibilitats a les valls pirinenques que han de ser modeliques- assimilarà, moltes tècniques útils que ara, deslligades, desorganitzen o compliquen una gestió tan simple com natural i autogestionada.

g) La Investigació Integrada.- Esmentarem abans un exemple d'investigació apte per absorbir l'impacte del turisme massiu i desorganitzador, el que hem de desviar de les nostres reserves i parcs nacionals, per utilitzar-lo en la promoció artesanal de les valls pirinenques.

No convé intensificar molt la producció en tots els prats i en canvi serà molt útil fomentar la diversitat, l'existència d'uns prats pasturats, útil per reduir l'estada del bestiar a les bordes, amb un pasturatge precoç realitzat cada any intensificat perquè tanqui bé la gespa. Així, el pasturatge hivernal amb ramats d'ovelles i poques cabres reforça la gespa i referma el sòl després de la gelada; el ramat vaquí aprofitarà els reserves algunes selmanes sense ovelles, perquè la vaca pugui fer un mos com més aviat millor i reduir l'estabulació on es consumeix el fenc sempre escàs.

La tardorada pot prolongar el pasturatge i existeixen tècniques adequades, però hem d'assajar-les en les distintes orientacions topogràfiques o indrets poc allunyats de les bordes, els quals no es poden utilitzar per a una fenificació rendible. Ja hem dit que les acampades en augment aporten un ramat turístic que cal canalitzar bé perquè ocasionalment poc mal al prat fenicable; el pasturatge intens resulta aleshores el millor ús i ens donarà unes gesses desitjades pel visitant més exigent.

Els exemples esmentats manifesten les interrelacions existents, l'enorme complicació del sistema i al mateix temps, ens manifesten l'eficàcia d'utilitzar tots els recursos disponibles, però sempre donant preferència als més naturals que prosseguiran sense cures especials.

Totes les investigacions, tant les aïllades en unes valls amb prou feina controlades, com les realitzades per servir de paradigma gestor, guanyaran molt si poden relacionar-se amb la gestió normal a la muntanya, la ramadera, creadora de paisatge, i totes les artesanals, que treuen major profit de les oportunitats, de tantes riqueses (naturals o adquirides) existents.

Aquesta circumstància durarà poc i per això s'han d'accelerar els processos recuperadors, reactivar la vida en algunes valls de muntanya, en els pobles clau que convé potenciar per fer-los eficaços en la seva comesa coordinadora, reguladora i encoratjadora.

«L'escola de pastors» serà difusa, s'ubicarà en molts punts i les seves activitats han de coordinar-se aprofitant totes les recerques sobre pastures en curs i les que podríem promoure molt aviat. Uns ramats modèlics amb un pastor excel·lent i permeable al «progrés», seran essencials en l'esdevenidor. És l'exemple, el paradigma que hem de fomentar.

A Lleida i Jaca, sota la direcció d'uns experts i amb el suport de les valls pilot -els modèlics tan necessaris- és possible emmagatzemar informació sobre gestions del passat, però també les que es promouran aviat i finalment les més útils per a l'avenir. És important la integració de moltes investigacions, però en especial les derivades dels animals en acció, dels ramats i les interferències amb la fauna més activa -els isards, amb el porc senglar i els grans rosegadors-, sense oblidar els dimnits excavadors de galeries, tan importants en la dinàmica de les pastures altimontanes.

Els èquids sempre van actuar als Pirineus i són fonamentals per a «l'afinat» de les pastures, per eliminar els refusos que ara impedeixen el rebrot d'una pastura sucosa quan acaba el fred hivernal. És important investigar a fons les seves accions, evitar que competeixin amb el vaquí i assajar la resistència de les eugues o les ruques a l'hivern pasturant sota la neu i conèixer-ne bé el seu desplaçament altitudinal durant els mesos primaverals.

El bestiar vaquí diversificat és molt útil per crear bones gespes i així completar l'obra pionera d'eugues o ases; la seva tasca edificadora resulta essencial per capitalitzar la nostra muntanya i hem de completar-la amb el bestiar cabrum tan exigent des del punt de vista de la cultura rural. Una cabra sense cabrer és temible i amb tota justícia que s'han perseguit els seus abusos.

La renda, la major producció de pastures s'obté del bestiar ovi, el qual aprofita les pastures rebaixades prèviament pel bestiar vaquí, el fertilitzat aviat pels

caballs o cabres que reciclen el més bast. És el pasturatge per excel·lència el que ha de ser dirigit amb cura, guiat per animals gules amb esquellot, els que aprenen uns recorreguts i podrien portar el ramat tot i en absència del pastor. Només cal que aprengui el guia i per això convé conservar-los acíus, encara que es desgastin la dentadura; la pròtesi dentària per al cabró i les ovelles velles -les entrenades en molts acaraments-, podrà experimentar-se precisament quan ja es controli tot el sistema.

Sembla arribada l'hora de seleccionar cada ramat i els seus components per la manera de comportar-se, per la facilitat en el maneig; tenim unes cultures ramaderes, pastoralismes com l'ansotà, que requereixen una cura contínua del pastor sobre les seves ovelles tan afectades per la petada i tantos altres molèsties que redueixen la seva mobilitat. El desplaçament dels guies per ràdio i el controla distància entraran aviat i han de prosperar al Pirineu.

El pasturatge ha decaigut moltíssim, però s'albira una ràpida recuperació pirinenca, la gestió adequada per mantenir i fer créixer els capitals estructurals i a més aprofitar el gregarisme animal amb la cultura humana encomanada d'aquest gregarisme edificador, creador de riquesa, d'un benestar amb regeneració, que són essencials per a la vida a la muntanya.

f) **La praderia.**- El prat amb cultius farratgers, les seves tanques i els arbres podats, tota la infraestructura per regar i recol·lectar amb facilitat el fenc exigeixen la quadra i la palla amb el seu femer preparat per al reciclatge essencial en el sistema. Prat/borda com a element essencial al Pirineu central, per a una praderia que encara pot mantenir una gran part del bestiar, que pujarà fins a les forestes més altes a l'estiu; parlem d'una estructura normal en totes les muntanyes.

Una borda evolucionada ja permet pernoctar el pastor i guardar-hi les vaques i ovelles separades, la palla superior arriba a l'hivern i ara, gràcies a les empacadores modernes, manté un fenc classificat segons qualitats; la borda forçarà aquest progrés del sistema tradicional i molt més en uns pobles ara abandonats per inhabitables, però útils

IV. LA DIVERSIFICACIÓ PAISATGÍSTICA I EL SEU ORGANITZADOR

No concebo un paisatge humanitzat i equilibrat sense un «organitzador», el poble essencial per al sistema que presta uns serveis bàsics i a més canalitza els impactes que arriben de l'exterior. En el nostre cas, els pobles a considerar són propietaris d'unes forestes i unes valls adjacents, com els que poblen aquesta part pirinenca i encara conserven o poden recuperar fàcilment els seus homes joves adaptats genèticament i fisiològicament a la vida dura de la muntanya, al pasturatge i a més possibles guies de muntanyers o monitors de l'esquí de fons a l'hivern.

Aquesta joventut arrelada ja escasseja o actua en unes activitats per a les quals no cal tanta especialització genètic-cultural. S'hauria d'arrencar ara des d'una situació de crisi profunda, quasi premortal i orientar el procés d'una gestió nova que augmenti i es perfeccioni sobre la marxa. Això es diu autogestió espontània, la natural que hem de recuperar i perfeccionar constantment.

Cal, per tant, la diversificació biocultural, d'uns animals amb homes conjuntats, ben units per continuar gestionant els territoris de muntanya i ajudar així a la conservació de les pastures en el Parc; no convé tenir ramats propis, però sí disposar-ne amb el seu pastor intel·ligent quan sigui necessari. A més a més, els pobles pròxims han de contribuir a mantenir amb naturalitat diverses coses en el seu lloc, funcionant a la perfecció i també progressant.

Imaginem ara una vall perifèrica amb les seves pastures de muntanya i una vila capaç de completar el sistema, esmorteir els impactes del turisme i a més manteri, les empreses comunals que gestionaran les pastures i els prats. L'organització ha de ser interna, raure a la muntanya, actuar sobre unes coses conegudes, en l'ambient on es viu i en podem fer tantes coses; el primer serà organitzar uns models de gestió, per exemple en els pobles abandonats, que serviran per crear la finca comunal típica, adaptant-la com a escola cada dissabte,

precisament quan els nens tornen a casa seva i poden rebre una educació real, la qual necessiten per a la seva gestió futura.

A la Vila organitzadora hem de crear o mantenir un ambient alegre i emprenedor, organitzar festes, les activitats que donin solidesa social i canalitzin els impactes de l'exterior. Es comentaran les gestes de muntanyers i pastors, hi haurà un ambient sa per al progrés i un gran estímul per realitzar uns esforços que tant ens calen. Les artesanies (marqueteria, cistelleria, terrisseria, pells i cuirs, etc.) però en especial la culinària tradicional perfeccionada, més la turística ben incorporada, han de contribuir al progrés tot apropant el mercat a la muntanya i aprofitant així el valor afegit del treball artesanal.

Ara, en canvi, predomina la vellesa, el desànim, l'apatia amb un abandonament progressiu del que sempre es va fer i admetent a més uns subsidis per evitar l'enfonsament total, la mort de la nostra muntanya. És urgent reaccionar aviat i bé. Tornaran les festes, les fires, les romeries i inventarem altres activitats aptes per crear cultura i benestar. Revitalitzem la vila organitzadora de cada vall o comarques de muntanya.

Hem revisat ja els aspectes essencials del sistema en el seu conjunt, amb la seva dinàmica ecològica més la cultural, centrada en una vila organitzadora i els hàbits adquirits per educació activa a la muntanya seguint i governant ramats. Forcem ara la imaginació per atalajar el futur i així planejar una actuació eficaça que es desenvolupi amb espontaneïtat i d'acord amb la dinàmica apuntada.

V. REVITALITZACIÓ ACCELERADA DE LA MUNTANYA

a) **Aspectes relacionats amb la recerca.**- Tenim grans espais buidats d'homes útils i ens cal iniciar la recuperació eficaça sense demora: hem d'aprofitar totes les oportunitats actuals i idear-ne altres de complementàries, fins a somiar com ho

acabo de fer. En els parcs i reserves de tot tipus podem trobar un suport per anar creant les estructures adequades i rejuenir les nostres cultures per al futur. La vila essencial s'organitzarà en la rodalia amb espontaneïtat si hi creem un ambient adequat.

Vam exposar el passat any 1988 i repetim ara la zonació conservadora d'unes reserves integrals, amb bandes exteriors diversificades per les accions explotadores d'animals salvatges, primer, i, finalment, uns sistemes creats per l'home i els seus ramats, amb freixenedes denses i cada cop més aclarides, però amb la gespa més apurada en alguns llocs afavorits per l'aigua col·luvial que refresca i adoba la superfície del sòl.

Un paisatge diversificat amb naturalitat és productiu, és conserva sol i encara pot progressar si encertem amb la «gestió adequada»; ara el problema rau a investigar sobre gestió i en l'eficàcia constructora de tantes estructures integrades al paisatge.

La investigació ecològica es planteja a la Universitat i els instituts adequats, però hem d'utilitzar bé els laboratoris de muntanya com l'Hospital de Vielha a la Ribagorça i altres que podrien completar la seva àrea d'actuació. La gestió de les nostres forests es professa a Lleida des de fa poc i ens convé corregir tants defectes de la formació centralitzada a la capital de l'Estat com he esmentat. Tenim ara la gran oportunitat i podem plantejar les pràctiques en aquestes reserves i forests adequades.

Les reserves zonals perifèriques al Parc, les quals s'han explotat amb anterioritat i podrien ser-ho en el futur, mostraran experimentalment els efectes de cada aclarida o el tan desastrós de la «matarrasa» que encara es realitza a les forests protectores. Podríem demostrar i especificar el que es una «forest protectora», assessorar el jutge que ha de sancionar el «delicte ecològic». Estudis sobre l'erosió posterior, en relació amb uns projectes de recerca adequats i finançats durant llargs períodes, permetran la realització de tesis i altres treballs publicables.

Per a la gestió amb animals, la dels ramats utilitzats per mantenir unes gesses belles i nutritives, ens convé forçar la imaginació fins a trobar solucions relacionades amb la revitalització rural que

preconitzem i que acabo d'apuntar. El ramat aprofita allò dispers, concentra el seu aliment i produeix pera l'home de muntanya el qual ha de manejar-ho tot sense gran esforç.

Revitalitzarem els Pirineus si aconseguim interessar i coordinar moltes accions, si canalitzem tots els esforços actuals i a més proposem uns exemples o models imitables; el que és bo es copia i surt més econòmic que idear de nou. Veiem quelcom sobre la Modelització de l'ús pastoril i l'organització social a la muntanya, en la perifèria dels nostres parcs i reserves.

b) Modelització del paisatge.-

Som molts els que desitgem fer alguna cosa per conservar un Pirineu viu, jolli i acollidor, però cal coordinar les actuacions i centrar els objectius que desencadenin els processos desitjats, els únics que persistiran i que poden progressar. Ens interessa proposar models, uns «paradigmes» carregats de força ecològica i organitzadora.

D'acord amb els principis teòrics anteriors, ja urgeix revitalitzar la vida en alguna vall concreta, fins a coordinar totes les activitats possibles a la finca-escola, amb les seves bordes experimentals i tot tipus de prats o pastures especialitzats per a la funció que han de complir. És fonamental encertar i implicar-s'hi així en la conservació i el progrés paisatgístic, tota la influència del parc pròxim o les dependències que ara s'ofereixen, per unir-lo a la conservació tant de l'espai natural com de l'intervint.

Per exemple, temptejaria ja les valls que semblen adequades per iniciar les gestions relacionades amb la seva viabilitat, tant per les condicions geofísiques com per la presència de joventut; és probable que tornin alguns joves i convé a més tenir nens aptes per «culturar-los, per educar-los com jugant a pastor i «cap de quadra» L'«instint cultural» només s'adquireix des de la més tendra infantesa i després pot perfeccionar-se. És una condició essencial per a l'èxit.

Aquesta fase preliminar destinada a l'estudi de totes les possibilitats organitzatives, ens convé accelerar-la per iniciar aviat més activitats en poques valls també prometedores. Els estudis teòrics i diversos «projectes d'investigació»-

continuaran mentre s'iniciïn les realitzacions, la posada en marxa del model real, de la vall típica que proposem per ser limitada. Si encertem, l'èxit es propagarà sol i si fallem podem perdre l'oportunitat per sempre.

Cal preveure l'impacte de les organitzacions rurals que ja existeixen i tenen experiència «d'organització social», com són les cooperatives, escoles familiars, apostolat rural, penyes recreatives, etc. Pocs homes ben formats, sensibilitzats per les seves activitats anteriors, poden accelerar els treballs d'organització i augmentar l'eficàcia del model proposat. Busquem la coordinació de tot allò existent per aprofitar bé els capitals disponibles: de sòl i aigua, de les pastures amb els prats i ramats amb el seu instint gregari que segueix el guia, i de l'home que ha de produir cada dia més i amb menys esforços.

c) L'impacte turístic.- Els parcs nacionals sofreixen ara la pressió turística, el trepitjament per part d'uns homes que desitgen lleure i volen assaborir la natura, fruit tanta quietud entre els arbres, amb unes pastures ben aprofitades, verd i gustós. A més, la propaganda, la moda mou als qui amb prou feines saben gaudir de tanta bellesa i a més podrien anar a altres llocs pròxims ja preparats «per rebre'ls».

Així, aquesta vall modèlica, amb el seu sistema rural organitzat, ha de tenir previst l'impacte del ramal turístic que hi fa acampada i trepitja la gespa. En el «paradigma» proposat, ens convé forçar l'especialització d'alguns prats marginals per ser pasturats a la primavera i la tardor, en sortir aviat de la quadra i també aprofitar la tardorada fins que resulta impossible prolongar el pasturatge: són els «baixants» o «trànsits» tradicionals, unes pastures productives que ens convé picolar abans de l'estiu i així preparar-los per a tantes tendes, amb el desordre turístic que ens convé dominar també.

El turisme apropa el mercat a la muntanya, al qual compra artesanies i del qual consumeix productes ramaders, la carn saborosa, sense additius, llet de qualitat, formatges, etc. És un factor important i pot servir, «aquesta especialització paisatgística d'acollida», per descarregar al parc pròxim del trepitjament exagerat.

Ens convé «domesticar» també el turista gregari, que hi acampa i amb prou feines es mira la forest, els paisatges de qualitat.

d) Les artesanies.- Abans que tot, la culinària resulta essencial per sostenir el turista més interessant, el que assaboreix els plats típics i uns paisatges bucòlics ben presentats, preparats per ser admirats, amb el pastor que realitza meravelles i els guia cap a uns pics que serien difícils sense l'ajuda dels experts. Interessa tenir cura dels guisats amb «aromes» del país, per retenir els que proporcionen ingressos adequats, els que es guanyen amb el propi esforç no són una «subvenció» per malviure sense futur després.

Moltes artesanies transformen aliments i els ofereixen al turista que pot valorar-los, però també utilitzen fustes nobles en els mobles i una marqueteria de primor. Les pells curtides i elaborades poden ser una font complementària d'ingressos per a la població que no participa en l'explotació dels ramats. Amb això creem un ambient adequat perquè els pastors puguin lluir-se davant uns admiradors incondicionals.

La vila organitzadora de totes les activitats de la vall ha de «guanyar els seus ingressos netament» amb elegància i continuïtat; em sembla un aspecte fonamental per crear la «circumstància» necessària, l'ambient que necessita un ramat amb el seu pastor.

e) El pasturatge.- És una activitat fonamental per conservar les pastures, el paisatge divers i jolli, però el pasturatge ha de ser exercit per veritables professionals, uns joves ben preparats des de nens i aptes per realitzar amb eficàcia i elegància, les gestions complexes del pastor a l'alta muntanya.

L'ofici més difícil és ara realitzat per ineptes, uns homes rebutjats d'altres professions, i només en casos excepcionals -que n'hi ha- per uns experts amb energia suficient per continuar durant alguns anys, precisament els necessaris per formar l'adolescent que es prepara per seguir-los.